

USTANOVITEV SOCIALNODEMOKRATSKEGA TAJNIŠTVA LETA 1905 V TRSTU, ZAČETEK NOVEGA OBDOBJA V SLOVENSKEM STROKOVNEM - SINDIKALNEM GIBANJU

Miroslav STIPLOVŠEK

dr., redni profesor Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 61000, Ljubljana, Aškerčeva 2, SLO
dr., professore ordinario alla Facoltà di Filosofia dell'Università di Lubiana, 61000 Lubiana, Aškerčeva 2, SLO

IZVLEČEK

V razvoju slovenskega socialnodemokratskega sindikalnega gibanja je ustanovitev jugoslovanskega oziroma slovenskega sindikalnega tajništva konec leta 1905 v Trstu pomembna prelomnica. Zlasti s poročili v osrednjem avstrijskem sindikalnem glasilu Die Gewerkschaft in slovenskem socialnodemokratskem listu Rdeči prapor osvetljujemo njegovo veliko vlogo pri sindikalnem organiziranju slovenskega delavstva, predvsem na Primorskem, sredi prvega desetletja 20. stoletja.

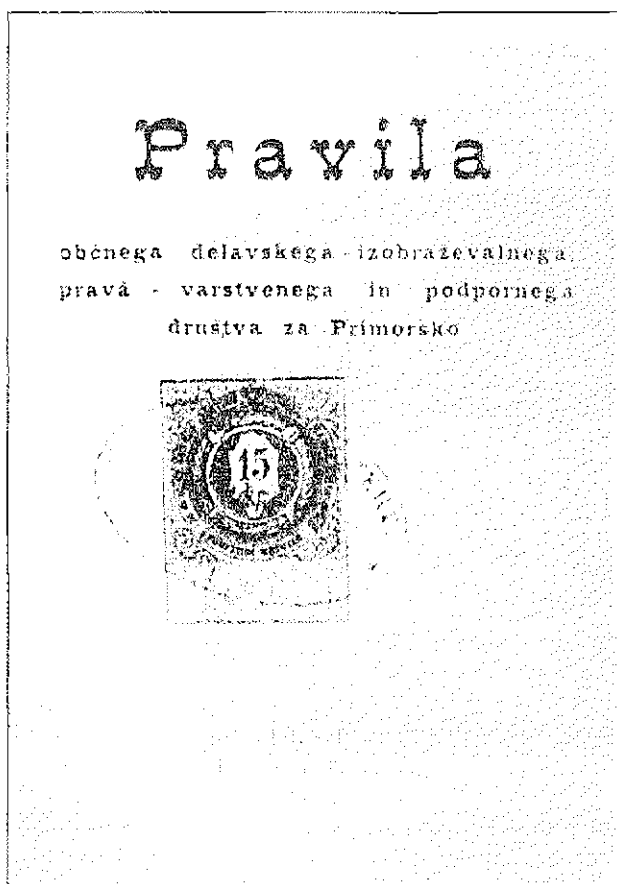
UVOD

Veliko osredotočenje slovenskega delavstva v Trstu in okolici je bilo temelj za njegovo pomembno vlogo v razvoju slovenske socialne demokracije za političnem in sindikalnem področju. Tako je bila ustanovitev jugoslovanskega oziroma slovenskega tajništva¹ 1. decembra 1905 v Trstu pomembna ne le za naglo rast sindikalne organiziranosti slovenskega delavstva na Primorskem, temveč je vplivala na okrepitev socialno-demokratskih strokovnih organizacij² na vseh območjih delovanja Jugoslovanske socialnodemokratske stranke (JSDS) in pomeni začetek novega obdobja v njihovem razvoju. Več kot dveletno delovanje strokovnega tajništva je s porastom številčnega stanja strokovnih organizacij pokazalo, da so pomemben dejavnik tudi na političnem področju. Strokovne organizacije so poleg osnovnih nalog, ki so bile boj za izboljšanje socialnoekonomskega položaja delavstva, skrb za humanitarno pomoč članom v stiskah ter za poglobitev njihove izobrazbene in kulturne ravni, bile pomembna opora

strankam, s katerimi so bile idejno povezane, pri njihovih političnih akcijah. Ta široka dejavnost je povečevala njihov pomen še zlasti, ker so bile običajno v primerjavi z delavskimi političnimi, združnimi - konzumnimi in kulturnoprosvetnimi organizacijami številčno najmočnejše, ponekod pa so bile tudi edine delavske organizacije. Za JSDS so sindikalni funkcionarji opravljali tudi številne organizacijske naloge, sindikalno organizirano članstvo pa je gmotno omogočalo izdajanje strankinega časopisja. Prav v Trstu se je posebej jasno pokazalo, kako pomembno vlogo ima sindikalno organizirano delavstvo po uvedbi splošne in enake volilne pravice na volitvah v državni zbor. Dejstvo, da je slovensko članstvo strokovnih organizacij v Trstu na državnoborskih volitvah leta 1907 veliko prispevalo k zmagi italijanskih socialnodemokratskih kandidatov, je sprožilo akcijo liberalnega političnega društva Edinost za ustanovitev narodnih strokovnih organizacij, preko katerih naj bi glasove slovenskega delavstva pridobilo zase. Tako se je prav v Trstu ter širše na Primorskem in v Istri sklenil proces temeljne

1 Poleg uradnega naziva jugoslovansko strokovno tajništvo so ga glede na njegovo poglavitno nalogo, da sindikalno organizira predvsem slovensko delavstvo, imenovali tudi slovensko tajništvo (prim. Rdeči prapor 33, 17.8.1906).

2 Zaradi organiziranosti delavstva po strokah so v obdobju pred prvo svetovno vojno sindikate običajno imenovali strokovne organizacije.

Pravila delavskega izobraževalnega društva za Primorsko iz leta 1893.

pluralizacije strokovnega gibanja na Slovenskem na tri idejne smeri, ko so se socialnodemokratskim in krščansko-socialnim organizacijam pridružile še narodne strokovne organizacije v okviru liberalnega tabora. Tako kot ustanovitev jugoslovanskega strokovnega tajništva je tudi ta proces presegal regionalni pomen, kajti po njegovem zgledu se je postopoma liberalno-narodno strokovno gibanje širilo tudi na Kranjsko in Štajersko. Meščanski stranki sta si zlasti preko strokovnih organizacij prizadevali pridobiti vpliv med delavstvom in hkrati oslabiti socialno demokracijo.

Strokovno gibanje na Primorskem in v Istri z ogranizacijskim središčem v Trstu je imelo pred prvo svetovno vojno nekaj pomembnih posebnosti, na katere je vplivala zlasti mešana narodnostna, pa tudi posebna poklicna sestava delavstva. V takih narodnostno mešanih mestih kot je bil Trst, je bilo še posebej aktualno vprašanje, ali naj se delavstvo posameznih narodnosti

organizira v svoje posebne strokovne organizacije, o čemer so se tudi med slovenskimi socialnimi demokrati po odločitvi čeških socialnodemokratskih strokovnih organizacij za ustanovitev samostojne centrale razvnele obsežne razprave. Posebna poklicna sestava delavstva, pogojena zlasti z vlogo tržaškega pristanišča, pa je vplivala na oblikovanje močnih lokalnih strokovnih organizacij, ki so se le s postopnim premagovanjem separatizma preosnovale v podružnice osrednjih avstrijskih strokovnih zvez. Posamezne vidike razvoja slovenskega strokovnega gibanja na Primorskem in v Istri je že delno osvetlilo več avtorjev v različnih delih,³ koristna pa bi bila njihova celovita obdelava. V razpravi se bomo osredotočili na pomen delovanja jugoslovanskega strokovnega tajništva v letih 1905-1907 v regionalnem in širšem slovenskem okviru.

STANJE SLOVENSKEGA STROKOVNEGA GIBANJA PRED USTANOVITVIJO TAJNIŠTVA V TRSTU

Do srede prvega desetletja dvajsetega stoletja je strokovno gibanje na Slovenskem že doseglo pomembne organizacijske in akcijske uspehe. Po skromnih začetkih od leta 1868 do konca osemdesetih let, za katerega je značilno ustanavljanje prvih številčno šibkih socialnodemokratskih strokovnih društev ter občasni stavkovni in drugi boji delavstva za izboljšanje socialno-ekonomskega položaja, se je začelo drugo obdobje, ko so socialni demokrati v poledrugem desetletju postavili temelje za nepretrgani in postopni napredek strokovnega gibanja na Slovenskem. Po letu 1900 se je z okrepitevijo prizadevanj krščanskih socialcev za ustanovitev strokovnih društev v njem začela uveljavljati še druga smer, ki ni temeljila na razrednem boju, temveč na krščanskem solidarizmu. Med temeljnimi značilnostmi tega obdobja naj poudarimo, da so v številčnem, organizacijskem in akcijskem pogledu absolutno prevladovali socialnodemokratske strokovne organizacije. Na njihovo rast je ugodno vplivalo zlasti dokončno oblikovanje centrale avstrijskih socialnodemokratskih strokovnih organizacij - Strokovne komisije (SK) leta 1893 na Dunaju. Ustanovitev JSDS leta 1896 pa je posebej pospešila sindikalno organiziranje slovenskega delavstva.

V obdobju od konca osemdesetih let do leta 1905 se je kot pomembno središče sindikalno organiziranega delavstva na Slovenskem, posebej za Primorsko in Istro, uveljavil Trst z narodnostno mešanimi organizacijami. To vlogo naj ilustriramo le z nekaj podatki. Velika stavka pristaniških delavcev v tržaškem Lloydju aprila 1889 je bila spodbuda za stavkovni val na Slovenskem na prelomu osemdesetih in devetdesetih let. Vodilo jo je

3 Izbrane samostojne publikacije in razprave navajamo v razdelku: Literatura.

leto popreje ustanovljena Delavska zveza z italijanskim, slovenskim in nemškim odsekom, ki je leta 1890 organizirala tudi prvo prvomajsko proslavo v Trstu, Miljah, Kopru in drugod. V tem letu so stavkali tudi kamnarski in živilski delavci v Trstu, ladjedelniški delavci v Kopru, tekstilne delavke v Gorici⁴, v Trstu pa je začelo izhajati tudi prvo slovensko socialnodemokratsko glasilo *Delavski list* (1890-1891)⁵. Z razpustom društva in prepovedjo lista ter z zavlačevanjem odobritve delovanja Splošnega delavskega izobraževalnega in podpornega društva za Primorsko do spomladi 1893 so oblasti poskušale zavezati delavsko gibanje. Delovanje tega društva, ki je opravljalo tudi nekatere sindikalne naloge, pa so hromili notranji spori. Leta 1894 so se njegovega vodstva za več kot eno leto polastili tržaški narodnjaki, ki so "brez dvoma tedaj dobili priložnost, da postavijo temelje svoji delavski organizaciji - ali 'Narodni delavski organizaciji' - poldrugo desetletje prej, kakor so jo dejansko ustanovili"⁶. Pot modernim strokovnim organizacijam na Primorskem so sredi devetdesetih let utrli železničarji. Tedaj so začele delovati podružnice Strokovnega društva prometnih služabnikov avstrijskih v Trstu, Divači, Nabrežini, Št. Petru, Gorici in drugod.⁷ Ko so oblasti to železničarsko strokovno zvezo leta 1897 razpusile,⁸ se je protestnega shoda v Trstu udeležilo 500 večinoma slovenskih železničarjev.⁹ V tem času pa so močno lokalno organizacijo s sedežem v Trstu ustanovili kamnarski delavci, ki jih je bilo največ organiziranih v Nabrežini.¹⁰ V letih 1897/98 je v Trstu izhajal tudi prvi slovenski sindikalni list *Delavec*.

Leta 1897 je Trst in okolico zajel pravi stavkovni val, v katerem so si delavci vseh večjih podjetij prizadevali izboljšati gnotne in delovne pogoje, višek pa je bila splošna politična stavka 2. avgusta. Tedaj strokovne organizacije "še niso bile zelo razširjene in jih za določene kategorije sploh ni bilo". Zato je stavkajoče delavstvo za posredovanje pri podjetnikih pooblastilo politično organizacijo *Lega sociale democratica*. Prav v

Vodstvo prve stavke kamnarjev v Trstu in okolici leta 1890.

času stavke v tržaškem arzenalu maja 1897 pa je v Trst prišel tajnik avstrijske Strokovne komisije Anton Hueber in je skupaj s funkcionarjem JSDS Etbinom Kristanom govoril stavkajočim. Oba sta jih svarila pred pretiranimi zahtevami, ker še nimajo "čvrste organizacije".¹¹ Hueber je bil tedaj skupaj z Antonom Cerinom na agitacijskem potovanju z nalogo, da si prizadeva okrepiti strokovne organizacije. Do njega je prišlo zlasti na pobudo slovenskih socialnodemokratskih sindikalnih funkcionarjev, ki so očitali avstrijski SK, da posveča premajhno pozornost južnim deželam. Funkcionarja SK sta poleg Trsta obiskala še Koper, Gorico in Ljubljano.¹² Kmalu nato je začelo v Trstu delovati italijansko strokovno tajništvo.¹³ Na krepitev sindikalne organiziranosti slovenskega delavstva pa je spodbudno poleg omenjene stavke vplival začetek izhajanja politično - sindikalnega lista *Delavec Rdeči prapor* leta 1898 v Trstu, ki ga je v glavnem vzdrževalo z obvezno naročnino članstvo nekaterih strokovnih organizacij.¹⁴ JSDS je v tem času sklenila na vseh območjih svojega

- 4 Podatki o začetkih strokovnega gibanja konec osemdesetih let in v začetku naslednjega desetletja so v navedeni literaturi, v pregledni obliki zlasti v obeh kronologijah.
- 5 O socialnodemokratskih političnih in sindikalnih listih ter publikacijah so podatki v Bibliografiji delavskega socialističnega tiska na Slovenskem od 1868 do 11. aprila 1920 Jozeta Munde. V: *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 3, 1962, s. 1-51.
- 6 Kermauner, D., 1963, s. 421-425.
- 7 Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije. Tom V. Socialistično gibanje v Sloveniji 1869-1920, Beograd 1951, s. 26-27; J. Kopač, *Strokovna organizacija železničarjev na Slovenskem*. V: *Naši zapiski*, 8, 1911, s. 307-308; *Delavec*, 11, 10.4.1896.
- 8 *Delavec*, 10, 1.4.1897.
- 9 Gombač, B., 1979, s. 102-104.
- 10 Josip Marica, *Organizacija delavcev s kamnom*. V: *Naši zapiski*, 10, 1913, s. 366-370.
- 11 O stavkovnem valu sta pisala zlasti socialnodemokratska lista *Delavec* in *Il Lavoratore*, podrobno pa ga je analiziral B. Gombač v n.d., s. 98-109.
- 12 *Rechenschaftsbericht der Gewerkschafts-Kommission Oesterreichs über ihre Thätigkeit vom 1. Jänner 1897 bis zum 31. Dezember 1899 an III. Kongress der Gewerkschafts-, Arbeiter-Bildungs- und Unterstützungsvereine Oesterreichs in Wien vom 11. bis 15. Juni 1900*. Wien, 1900, s. 3-9; Stiplovšek M., Razmah, s. 48.
- 13 *Die Gewerkschaft*, 8, 15.8.1897.
- 14 *Delavec Rdeči prapor*, 52, 25.12.1903.

delovanja okrepiti prizadevanja za sindikalno organiziranje delavstva, okrajna organizacija JSDS v Trstu pa je na strankinem zboru decembra 1897 predlagala, naj v mešana strokovna društva organizirajo tudi socialnodemokratske privržence med kmečkim prebivalstvom.¹⁵

Že na zboru avstrijske socialne demokratične stranke novembra 1901 sta italijanski izvrševalni odbor za Trst, Primorsko in Dalmacijo ter JSDS poročala o pomembnem organizacijskem napredku ter o več uspešnih stavkovnih in mezdnih gibanjih v Trstu, pri Sv. Križu, Nabrežini in v Podgori pri Gorici.¹⁶ Porast delavske zavesti in borbenosti je nato pokazala zlasti splošna solidarnostna stavka tržaškega italijanskega in slovenskega delavstva februarja 1902 v podporo stavkajočim kurjačem paroplovne družbe Lloyd, ko je v spopadih s policijo in vojsko padlo 14 delavcev in jih bilo več deset ranjenih. Ta veliki delavski boj je pomembno vplival na nadaljnji razvoj strokovnega gibanja.¹⁷

Izvrševalni odbor JSDS je jeseni 1902 v svojem poročilu poudaril, da se je strokovno gibanje, "ki je temelj" stranke, uspešno razvijalo, njegovi središči pa sta Trst in Ljubljana. Iz njega naj povzamemo le podatke za Primorsko. Ob ugotovitvi, da je v Trstu delavstvo obeh narodnosti v skupnih društvih, je poudaril, da ima slovensko delavstvo večino zlasti v podružnici stavbinske zveze, ki je z okoli 1370 člani najmočnejša v avstrijskem okviru, in v podružnicah novega železničarskega Splošnega pravovarstvenega in strokovnega društva za Avstrijo, v velikem številu pa je včlanjeno tudi v sodarsko, mizarško, čevljarško in kovinarsko strokovno organizacijo. Poročilo ugotavlja, da so na Tržaškem organizirane "vse stroke in vse dobro". Sicer pa so na Primorskem dobro sindikalno organizirani železničarji, kamnarski delavci v Nabrežini, strojarji in čevljarji v Mirnu, pomembno sindikalno središče pa je še Gorica. Kot velik dogodek pa poročilo navaja bližnjo ustanovitev italijansko-slovenskega strokovnega tajništva v Trstu.¹⁸

To nalogo je nato izvedla strokovna konferenca 16. novembra 1902 v Trstu, ki sta se je udeležila tudi

funkcionarja avstrijske SK Anton Hueber in dr. Wilhelm Ellenbogen. Po celodnevni razpravi so sprejeli predlog za centralizacijo strokovnih organizacij, kar je pomenilo preosnovanje dotedanjih lokalnih organizacij v podružnice strokovnih zvez posameznih panog pri osrednji SK, tako kot so bili npr. že organizirani železničarji in stavbinski delavci. Konferenca je izvolila osemčlansko SK za Trst in okolico, v njen izvršilni organ, italijansko-slovensko strokovno tajništvo, pa Valentina Pittonija in Josipa Kopača. V imenu vodstva JSDS, ki je na konferenco poslalo štiri delegate, sta Kopač in Karl Linhart "odločno zahtevala, da se nekaj stori glede slovenskega teritorija" za razvoj strokovnega gibanja na njem.¹⁹ Iz finančnega poročila osrednje SK za leto 1902 se vidi, da je začelo delovati deželno tajništvo za Istro in Dalmacijo²⁰. V njem sta bila naslednje leto strokovna zapupnika za italijansko delavstvo Umberto Spongia, za slovensko delavstvo pa J. Kopač.

Iz njegovega poročila za leto 1903 avstrijski SK²¹ se vidi, da je svojo nalogo prizadevno opravljal. V njem je Kopač uvodoma poudaril, da je strokovno gibanje med slovenskim delavstvom v zadnjem času pomembno napredovalo. Število organizacij in članov sicer ni poraslo, okrepilo pa se je njihovo načrtno delovanje. V strokovnem gibanju so na Kranjskem najpomembnejša središča Trboveljski revirji, Ljubljana, Idrija in Jesenice, na Primorskem pa Gorica, Miren, Renče, Nabrežina in Trst ter Labin v Istri. Med sindikalnimi boji je posebej poudaril pomen delno uspešne rudarske stavke v Revirjih za okrepitev rudarskih organizacij, medtem ko je neuspešno mezдно gibanje železničarjev vplivalo na kratkotrajni upad številčne moči železničarske organizacije v Trstu. Za druge strokovne organizacije na Primorskem pa je poročal, da "počasi, toda stalno napredujejo". Kot posebno pozitivno je ocenil odločitve strokovne organizacije kamnarskih delavcev v Nabrežini, ki so se z veliko večino odločili za vključitev v strokovno zvezo svoje panoge pri SK na Dunaju, medtem ko so bili dotlej vključeni v lokalno centralo v Trstu.²² Izrazil je upanje, da se bo ta strinjala s sklepom nabrežinskih kamnarjev,

15 Delavec, 3 in 4, 16. 1. in 1.2.1898.

16 Zgodovinski arhiv, s. 83-84 in 88-89.

17 Delavec Rdeči prapor, 6, 7. 2. do 8, 21.2.1902; Gombač, B., 1979, s. 109-111.

18 Delavec Rdeči prapor, 45, 7.11.1902.

19 Ibidem, 47, 21.11.1902.

20 Die Gewerkschaft, 3, 13. 2. 1903.

21 Kopačevo poročilo je objavila Die Gewerkschaft (2, 22. 1. 1904) kot sestavni del skupnega letnega poročila SK pod razdelkom Primorska s pripombo, da poročila italijanskega zapupnika ni prejela.

22 Ta odločitev je sledila razpravam o pozitivnih in negativnih posledicah centralizacije v Delavcu Rdečem praporu (39, 25.9., 40, 3. 10. in 43, 20. 10. 1903). Iz razprave se vidi, da je bilo v tržaški Zvezi klesarjev in kamnarskih delavcev s podružnicami v Trstu (okoli 100 članov), v Nabrežini (okoli 800 članov) in v Pulju (okoli 300 članov) največ pomislekov glede vključitve v dunajsko centralo zaradi društvenega premoženja, razlik pri dajanju podpor in članskih prispevkov, medtem ko so njeni zagovorniki poudarjali zlasti možnost gnotne in moralne podpore avstrijske kamnarske strokovne zveze sindikalnim bojem primorskih in istrskih kamnarjev, ki jih je k centralizaciji pozval tudi mednarodni kongres kamnarskih delavcev v Zürichu.

kajti centralizacija bo okrepila njihovo moč za socialno-ekonomske boje. Kopač je svoje poročilo sklenil z ugotovitvijo, da je bila sindikalna dejavnost leta 1903 razveseljiva, in izrazil upanje, da bo z zagnanim delom mogoče doseči še boljše rezultate. Iz njega se tudi vidi, da se je po navodilih JSDS ukvarjal s strokovnim gibanjem ne le na Primorskem in v Istri, ampak tudi na drugih območjih strankinega delovanja.

Na kongresu strokovnih organizacij južnih pokrajin 6. januarja 1904 v Trstu, ki sta ga v imenu tržaške SK sklicala njen predsednik Pittoni in podpredsednik Kopač, so največ pozornosti namenili problematiki okrepitve agitacijske dejavnosti za povečanje sindikalne organiziranosti delavstva, za katero naj bi prispevala finančna sredstva zlasti osrednja SK. Kongres je izvolil novo desetčlansko SK, v kateri sta bila predstavnika slovenskega delavstva J. Kopač in A. Panek, hrvaško delavstvo pa sta zastopala A. Grandić in I. Babić. Dal ji je nalogo, da se glede razširitve agitacije dogovori z dunajsko centralo. Kongres pa je tudi znova poudaril, da je centralizacija lokalnih društev pogoj za uspešno vodenje delavskih bojev.²³

Nujnost novih organizacijskih ukrepov dunajske SK, med katerimi se je dotlej izkazalo kot najučinkovitejše ustanavljanje deželnih strokovnih tajništva s plačanimi sindikalnimi funkcionarji,²⁴ za okrepitev sindikalne organiziranosti slovenskega delavstva pa kažejo statistični podatki o stanju strokovnih organizacij v slovenskih deželah, ki ilustrirajo hudo zaostajanje v primerjavi z razvitostjo v velikih avstrijskih industrijskih središčih. Navedemo naj le nekaj podatkov o stanju strokovnih organizacij in članstva v organizacijskih enotah Istra²⁵ in Kranjska, kjer je bilo težišče delovanja JSDS. Leta 1904 je bilo v Istri 7 lokalnih strokovnih društev in 36 podružnic osrednjih strokovnih zvez SK, v katerih je bilo 3891 članov italijanske in slovenske narodnosti, kar je bilo komaj 2,05% vsega članstva SK. Še občutno slabše je bilo stanje na Kranjskem, kjer so bila 3 lokalna strokovna društva in 18 podružnic s 1154 člani, ali komaj 0,61% vseh članov SK. Naslednje leto, ko je organiziranost delavstva v avstrijski SK precej porasla, je strokovno gibanje na omenjenih območjih še bolj zaostajalo, saj je Istra s 3837 člani predstavljala le še 1,18% članstva SK, od 48 341 zaposlenih pa jih je bilo organiziranih le 7,93%, delež Kranjske s porastom na 1751 članov pa je bil 0,54% članstva SK, od 25 497

zaposlenih pa jih je bilo organiziranih 6,86%.²⁶ Takšno stanje je zahtevalo okrepitev prizadevanj za sindikalno organiziranje slovenskega delavstva in povzročilo stopnjevanje pritiska slovenskih socialnodemokratskih funkcionarjev na avstrijsko SK, da ustanovi posebno strokovno tajništvo za vsa območja delovanja JSDS.

DELOVANJE JUGOSLOVANSKEGA STROKOVNEGA TAJNIŠTVA 1905-1907

Že prva konferenca slovenskih strokovnih organizacij leta 1901, ki so se je udeležili tudi delegati s Primorske, je po kritični analizi stanja slovenskega strokovnega gibanja ugotovila, da bi bilo za njegov napredek potrebno ustanoviti strokovno tajništvo v Ljubljani.²⁷ Ponovno se je razvnela razprava o njem na strankinem zboru JSDS konec leta 1904, ki je sklenil, ob odločnem nasprotovanju primorskih delegatov, premestiti sedež izvrševalnega odbora in izdajanja glasila Rdeči prapor iz Trsta v Ljubljano. Primorska delegata Jakob Skerbič in Josip Kopač sta utemeljevala svoje stališče, naj ostane sedež strankine eksekutive v Trstu, zlasti z dobro sindikalno organiziranostjo slovenskega delavstva na Primorskem. Kopač je navedel primer močne organizacije kamnarskih delavcev, ki "se ne more zapustiti". V Ljubljani tudi industrija ni razvita. Poudaril je še, "da Italijani ne morejo Slovencev organizirati". Glede na navedeno je pristal na premestitev izvrševalnega odbora le pod pogojem, da se v Trstu osnuje posebno tajništvo. Ker so se funkcionarji JSDS zavedali, da stranka ni sposobna gmotno vzdrževati svojega tajništva, je zbor zaupnikov zadolžil novi izvrševalni odbor, da "se ima nemudoma staviti v dogovor s centralno strokovno komisijo in s centralami strokovnih društev (na Dunaju op.p.), da se z njih pomočjo ustanovi tajništvo v Trstu". S tem kompromisnim predlogom je JSDS poskušala hkrati rešiti dva problema: tajništvo v Trstu naj bi na vseh območjih njenega delovanja skrbelo za okrepitev strokovnih organizacij, hkrati pa bi opravljalo na svojem sedežu ter širše na Primorskem in v Istri tudi strankarske naloge. Sklenjeno je bilo še, da mora izvrševalni odbor v sodelovanju s strokovnimi organizacijami ustanoviti tajništvo v Trstu še pred premestitvijo eksekutive in Rdečega prapora v Ljubljano. Strankin zbor pa je sklenil, naj se po zagotovitvi ustreznega števila naročnikov Rdeči prapor spremeni izključ-

23 Delavec Rdeči prapor, 1, 1. 1. in 2, 8. 1. 1904.

24 Leta 1903 so s subvencijo dunajske SK delovala deželna strokovna tajništva za Istro, Štajersko in Dalmacijo, medtem ko sta na Kranjskem in Koroskem delovala le deželna zaupnika kot neprofesionalna sindikalna funkcionarja.

25 V okviru organizacijske enote Istra so bile strokovne organizacije v Trstu in okolici, na Goriškem - Gradiščanskem ter v Slovenski in Hrvaški Istri.

26 Die Gewerkschaft, 12, 23.6.1905; Rdeči prapor, 23, 8.6.1906.

27 Delavec Rdeči prapor, 27, 5.7.1901.

no v politični list, strokovne organizacije pa naj nato izdajajo svoja glasila.²⁸

Izdajanje Rdečega prapora so v začetku jeseni 1905 premestili v Ljubljano, 1. decembra pa je nato začelo delovati jugoslovansko strokovno tajništvo v Trstu predvsem po zaslugi strokovnih zvez železničarjev in kamnarskih delavcev ter osrednje SK. Njegovo vodenje je na

Josip Kopač, tajnik jugoslovanskega strokovnega tajništva in železničarskih strokovnih organizacij v slovenskih deželah.

predlog železničarskih strokovnih organizacij prevzel Josip Kopač.²⁹ Poglavitna naloga novega strokovnega tajništva, ki je imelo sedež tako kot italijansko deželno tajništvo za Istro v tržaškem Delavskem domu, je bila organiziranje slovenskega delavstva Trsta, Istre, Goriške in Gradišanske, Kranjske in južne Štajerske.³⁰

Prav ob začetku delovanja jugoslovanskega strokovnega tajništva je bil decembra 1905 na Dunaju izredni strokovni kongres, na katerem so razpravljali o sporu med dunajsko (državno) in praško SK. Po češkem predlogu naj bi se za političnimi tudi strokovne organizacije razdelile po narodnostnem načelu. Rdeči prapor je takšno preosnovanje odločno zavrnil in menil, da bi postala po njem strokovna organizacija "popolnoma nezmožna za gospodarski boj in bi prizadela delavcem ogromno škodo". Medtem ko je bila izvedba organiziranosti strank po narodnostih zaradi njihovih nalog "pravična in koristna", pa bi na sindikalnem področju "enostavno ohromila vsako delo, ako bi bili delavci enega podjetja razdeljeni na dve, tri in včasih še na več skupin. Kam bi prišli, ako bi npr. v eni tovarni slovenski delavci sklenili štrajkati, italijanski bi sklenili, da ne, nemški pa bi rekli, da morajo počakati, kaj poreče njih strokovna komisija". Nekatere zadeve (jezik, šolstvo itd.) so nacionalne, nasprotno pa "je razmerje delavcev napram delodajalcem čisto mednarodnega značaja in nima z narodnostjo prav nič opraviti". Izredni strokovni kongres je zato sklenil, da ostanejo strokovne organizacije "centralne za celo državo". Pač pa je posamezne organizacije zadolžil, da upoštevajo jezikovne potrebe vseh članov. Sklenil je tudi osrednjo SK razširiti še s predstavniki štirih dežel oziroma narodnosti, med njimi tudi s predstavnikom italijanskega delavstva iz Trsta.³¹ Rdeči prapor je torej prav s primerom razmer v Trstu utemeljeval tudi svoje odklonilno stališče do razdelitve strokovnih organizacij po narodnostih.³²

Toda na Tržaškem je bila močna neka druga oblika avtonomizma, ki se je kazal v odporih izpolnjevanju sklepov strokovnih konferenc, da je treba čimprej preoblikovati lokalne strokovne organizacije v podružnice osrednjih strokovnih zvez. Do ustanovitve dveh strokovnih tajništev v Trstu je število lokalnih društev celo naraslo. Rdeči prapor je obsodil njihove funk-

28 Ibidem, 52, 23. 12. in 53, 30. 12. 1905; Zgodovinski arhiv, s. 122-125.

29 Rdeči prapor, 1, 5. 1. 1906.

30 Die Gewerkschaft, 2, 25.1.1907.

31 Rdeči prapor, 50, 15. 12. 1905; Klenner, F., 1951, s. 295-296.

32 Ta problem se je v naslednjih letih še zaostрил. V razpravi leta 1911 sta od tržaških socialdemokratov sodelovala tudi Jakob Skerbič in dr. Josip Ferfolja. Medtem ko je prvi brez pridržkov odobravala politiko avstrijske SK, je bil Ferfolja do njenega skrajnega centralizma kritičen. Pokazal je tudi razumevanje za avtonomistično ravnanje čeških socialdemokratov. Obsežno polemiko pa je sklenil z ugotovitvijo, da se je za slovensko delavstvo "za dogleden čas..." edino primerna sedanja organiziranost SK. Toda dodal je: "Eno pa je, kar za sedaj smemo in tudi moramo zahtevati od centralnih organizacij, in sicer ne le v imenu socialističnih principov in sklepov socialističnih zborov, ampak v imenu žive in nujne potrebe slovenskega delavstva: malo več demokratičnega duha in nekoliko več smisla za naše narodnostne in kulturne potrebe." (Naši zapiski, 8. 1911, s. 5-16 in 72-77.)

cionarje, da "so živeli v starih tradicijah pa niso hoteli slišati ničesar o centralizaciji". Tuje so jim koristi centraliziranih organizacij, ponosni so na svojo samostojnost, ki "je navadno samo obnemoglost". Odkar obstojita v Trstu slovensko in italijansko tajništvo, pa "je tukaj vse drugačno gibanje". Prevzeli sta ne le nalogo, da pridobita v strokovne organizacije nove člane, ampak sta začeli tudi s široko agitacijo za centralizacijo lokalnih društev. Njun velik uspeh je zlasti odločitev različnih transportnih delavcev za vključitev v avstrijsko strokovno zvezo, s čimer je Trst postal eno njenih poglavitnih oporišč.³³

Obe tajništvi, zlasti pa slovensko, sta imeli v Trstu pa tudi drugod pri sindikalnem organiziranju delavstva hude probleme zaradi njegove sestave. Številno je bilo zlasti nekvalificirano delavstvo, ki je v Trst prihajalo iz okoliškega slovenskega kmečkenga zaledja, pa tudi iz notranjosti Italije ("regnicoli"), pri katerih se še ni utrdila zavest o potrebi organiziranosti. Poseben narodnostni problem pa je bilo dejstvo, da so številni slovenski delavci v prizadevanjih za doseg kvalificiranih delovnih mest šli po poti asimilacije, postali so "trijestini" in izgubili svojo narodnostno identiteto. Spričo tega je tudi ugotavljanje narodnostne sestave sindikalne organiziranosti delavstva na območju Trsta, pa tudi drugod na narodnostnih mešanih območjih, oteženo. Ob tem je treba še poudariti, da so po narodnosti med kvalificiranimi poklici prevladovali italijanski delavci, večina slovenskega delavstva pa se je ukvarjala z nekvalificiranimi deli,³⁴ kar je vplivalo tudi na razlike pri stopnji sindikalne organiziranosti in postavilo pred jugoslovansko tajništvo še posebej težko nalogo.

Iz poročil obeh strokovnih tajništev za leto 1906³⁵ se vidi, da sta začeli svoje številne naloge prizadevno opravljati. Novi strokovni tajnik za italijansko delavstvo Silvio Pagnini je poudaril, da je bila rast strokovnih organizacij v Trstu in v širšem pokrajinskem okviru "zelo velika". Medtem ko so bile doslej šibke in po večini samostojne, so se leta 1906 pomembno številčno okrepile in mnoge že centralizirane. Najprej je podrobno osvetlil okrepitev sindikalne organiziranosti v Trstu, kjer je bilo v podružnicah osrednjih strokovnih zvez 7922 članov, v 11 lokalnih društvih pa 2985 članov. Če k temu dodamo še dve organizaciji delavske vajeniške mladine, je bilo skupaj v Trstu v strokovne organizacije vpisanih 11 089 delavcev in delavk. Najmočnejša je bila Zveza transportnih delavcev s podružnicami mornarjev in kurjačev (2100 članov), pristaniških delavcev

(890), ladijskega strežnega osebja (198), skladiščnih delavcev (915) in dnevničarjev (897), za januar 1907 pa je bila pripravljena ustanovitev še šeste podružnice tramvajskih uslužbencev. Ker je bila fluktacija članstva v organizacijah transportnih delavcev precejšnja, so bile jedro tržaških centraliziranih organizacij tri podružnice Splošnega pravovarstvenega in strokovnega društva za Avstrijo s 780 člani. Močnejše podružnice so imeli v Trstu še kemični delavci (489), litografski delavci in delavke (457) in lesni delavci (216) ter pekovski pomočniki (212), ki so leta 1906 začeli izdajati sindikalni list *International* v italijanskem in slovenskem jeziku. Na drugi strani pa so imeli številčno močnejša lokalna društva kotlarji (657), mehaniki (580), tiskarji (346), krojači (289), sodarji (264) in bolniški strežniki (247). Iz podrobnega pregleda organizacij se vidi, da je bilo v večjem ali manjšem številu sindikalno organizirano delavstvo vseh panog in poklicev. Po številu članstva so centralistične strokovne organizacije že občutno prese-gale lokalna društva. V prizadevanjih za okrepitev akcijske moči strokovnih organizacij pa je tajništvo za leto 1907 načrtovalo še preoblikovanje sedmih lokalnih društev v podružnice osrednjih strokovnih zvez.³⁶ Iz poročila se tudi vidi, da je v Trstu delovalo več delavskih kulturnoprosvetnih društev in internacionalni športni klub.

Strokovno tajništvo je v okolici Trsta začelo z intenzivnejšim organizacijskim delom šele pred kratkim. Toda že kmalu je dalo dobre sadove. Tako so začele delovati podružnice kemičnih delavcev (skupaj 658 članov) v Kopru, Izoli, Gradežu in Trziču, kjer je bila tudi podružnica transportnih delavcev. V Piranu, kjer je že organiziralo plačilnico steklarskih delavcev, pa je za januar 1907 pripravljalo še ustanovitev podružnice transportnih delavcev. Med organizacijami, ki so delovale že dalj časa, je tajništvo navedlo Zvezo delavcev in delavk v Miljah s 468 članicami in člani ter že centralizirano podružnico kamnarskih delavcev v Nabrezini.

V letu 1906 je bilo tudi več mezdnih gibanj: sodarji so s pettedensko stavko izbojevali letni povišek mezd za 78.000 kron, krojaški pomočniki so z dvotedensko stavko dosegli 34.000 kron letnega poviška mezd, uslužbenci skladišč pa so s pogajanji dosegli dvig mezd za 560.000 kron. Strokovno tajništvo ni dovolilo začeti z mezdnimi gibanji podružnicam, ki še niso bile organizacijsko utrjene, in v katerih ni bilo mogoče pričakovati, da bodo uspešna.

33 Rdeči prapor 33, 17. 8. 1906.

34 Gombač, B., 1979, s. 95-99.

35 Skupno poročilo avstrijske SK je objavila Die Gewerkschaft 25. 1. 1907, prevod poročila jugoslovanskega strokovnega tajništva pa so objavili Nasi zapiski, 5, 1907, s. 27-28, ponatisnil pa Zgodovinski arhiv, s. 135-136.

36 V začetku januarja 1907 se je preosnovalo v podružnico avstrijske strokovne zveze lokalno društvo delavcev in uslužbencev glavnih skladišč v Trstu, kar je Rdeči prapor (4, 25. 1. 1907) poudaril kot pomemben uspeh slovenskega in italijanskega strokovnega tajništva.

To podobo velikega razmaha strokovnega gibanja v letu 1906 dopolnjuje poročilo jugoslovanskega strokovnega tajništva, ki je imelo širše delovno območje kot italijansko, pomembno pa je zlasti zato, ker daje prvo sliko deleža slovenskega delavstva na sindikalnem področju na Primorskem in v Istri, na Kranjskem in v južnih predelih Štajerske.³⁷ Uvodoma je poudarilo, da organiziranje slovenskega delavstva v teh deželah otežujejo zlasti slaba razvitost velike industrije, narodostna mešanost delavstva in vpliv klerikalizma. Toda kljub vsem tem oviram mu je uspelo "tudi v teh deželah spraviti strokovno organizacijo na noge".

Z načrtnim agitacijskim delom, samo shodov je bilo 231, je strokovno tajništvo uspelo v enem letu povečati število slovenskih sindikalno organiziranih delavcev od 4100 na 7603 člane³⁸, mrežo organizacij pa razširiti s šestimi novimi podružnicami in petimi vplačilnicami. To poročilo ne zajema stanja sindikalne organiziranosti slovenskega delavstva na Koroškem in v osrednjem delu Štajerske, kjer so bile zlasti v Mariboru močne strokovne organizacije.³⁹

Jugoslovansko strokovno tajništvo je bilo prvo leto svojega delovanja najbolj aktivno na Primorskem, kjer je organiziralo največ shodov in doseglo, da je zlasti naglo poraslo število organiziranega slovenskega delavstva v Trstu in okolici. Tu so bili slovenski delavci "skoraj izključno zastopani" v treh železničarskih podružnicah, velik je bil njihov delež v različnih podružnicah transportnih, gradbenih, lesnih in skladiščnih delavcev, pekovskih pomočnikov ter lokalnem društvu sodarjev. Članstvo se je povečalo od 1300 na 2478. Na Goriškem - Gradiščanskem je bilo v zadnjem času na novo organiziranih največ železničarjev, ki so osnovali nove podružnice oziroma vplačilnice v Divači, Gorici, Sv. Luciji in Krminu. Skupaj se je število organiziranih slovenskih delavcev povečalo od 800 na 1053. Tržaške in goriške slovenske strokovne organizacije so bile med seboj tesno povezane in njihovi predstavniki so se tudi sestali na skupni konferenci.

Manj uspešno je bilo delovanje tržaškega tajništva na Kranjskem, "kjer so se razmere, četudi ne posebno, vendar vsaj nekoliko izboljšale". Organiziralo je 43 shodov, največ novih organizacij pa je ustanovilo za

železničarje. Število članov je poraslo od približno 2000 na 2291, najmočnejše pa so bile organizacije železničarjev, rudarjev, lesnih in tobačnih delavcev. Šele v drugi polovici leta 1906 pa je razširilo dejavnost na južno Štajersko, kjer je bilo organiziranih 1261 slovenskih delavcev. Najbolj severno je novo organizacijo ustanovilo za železničarje v Pragerskem, od skupaj 40 shodov v različnih štajerskih krajih pa je tu organiziralo tri organiziralo tudi v Mariboru.

Jugoslovansko strokovno tajništvo je poročalo tudi o nekaj uspešnih mezdnih gibanjih, pri čemer je posebej poudarilo popoln uspeh 1000 rudarjev v 18-tedenskem stavkovnem boju v Labinu. Omenilo je tudi popolno zmago sodarjev, z obžalovanjem pa ugotovilo, da sta propadli stavki pivovarniških delavcev v Ljubljani in kamnarjev v Trstu.⁴⁰ Iz poročila se vidi, da je jugoslovansko tajništvo delovalo tudi v Hrvaški Istri.

Tudi osrednja SK je pripravila svoje statistično poročilo o stanju strokovnih organizacij in članstva v posameznih deželah na dan 31. 12. 1906. Iz njega naj povzamemo podatke le za obe organizacijski enoti, ki sta v celoti spadali v okvir jugoslovanskega oziroma italijanskega strokovnega tajništva. V Istri je bilo po njenih podatkih 13 lokalnih društev in 55 podružnic z 9509 člani in 465 članicami, skupaj 9974, na Kranjskem pa le eno lokalno društvo in 26 podružnic s 1881 člani in 82 članicami, skupaj 1963. Število organiziranega delavstva se je v Istri od 8 % dvignilo na 21%, na Kranjskem pa le za dober odstotek na 8 % vseh zaposlenih. Zanimiv je še podatek, da so bili v Avstriji le v Trstu organizirani pristaniški delavci, mehaniki in kotlarji, visok pa je bil tudi delež kamnarskih delavcev v strokovni zvezi te panoge.⁴¹

Iz navedenih statističnih poročil se vidijo precejšnje razlike v podatkih o številčnem stanju strokovnih organizacij, ki izvirajo zlasti iz dejstva, da je osrednja SK štele le tiste člane, ki so plačali vse svoje finančne obveznosti, medtem ko sta obe tajništvi upoštevali tudi tiste člane, ki so bili v strokovne organizacije le vpisani⁴², pri čemer sta v želji, da bi pokazali uspešnost svojega delovanja, kot kaže, navajali nekoliko višje številk. Ne glede na navedeno, pa lahko ugotovimo, da je bil rezultat prizadevanj italijanskega in jugoslovanskega

37 Iz njegovega delovanja je bilo izvzeto delavstvo na Koroškem.

38 Če seštejemo število članov, ki ga poročilo navaja za posamezne dežele, dobimo le vsoto 7084.

39 Podrobneje glej monografijo F. Rozmana, *Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1979; omenimo naj, da so bili v letih pred prvo svetovno vojno s tajništvom kamnarskih delavcev v Nabrežini povezani tudi kamnarski delavci na Štajerskem, še posebej močna podružnica v Ribnici na Pohorju.

40 Poročilo italijanskega strokovnega tajništva ni upoštevalo tega delavskega poraza. Poročili obeh strokovnih tajništev tudi nista navedli vseh socialnoekonomskih bojov. Rdeči prapor je npr. pisal o pasivni rezistenci železničarjev na Goriškem in v Trstu zaradi odpusta skupine premikačev (4, 26. 1. 1906) in o neuspešnem poteku daljše stavke mornarjev in kurjačev pri tržaškem Lloyd (9, 3.3. 1906).

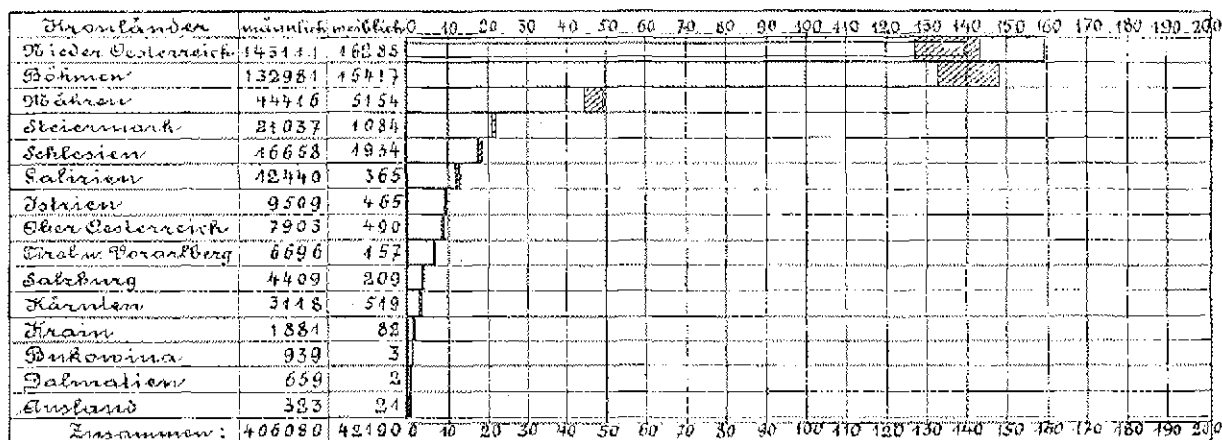
41 Die Gewerkschaft, 11, 14. 6. 1907.

42 Najbolj drastičen primer je številčno stanje transportnih delavcev, od katerih jih je v Trstu redno plačevalo prispevke 1837, italijansko tajništvo pa je poročalo o 5000 organiziranih delavcih te stroke.

Mitgliederstand der Gewerkschaften nach Kronländern.

1906.

Maßstab: 10.000 Personen.

Wien.

Številčno stanje sindikalno organiziranega delavstva leta 1906 po kronovinah. Tabela je iz Hueberjevega dela o avstrijskih socialdemokratskih strokovnih organizacijah.

strokovnega tajništva zlasti velika rast članstva v istrski organizacijski enoti, največja v Trstu in okolici.

To so ugotovili tudi na konferenci okrajne organizacije JSDS 5. 12. 1906 v Trstu, ki so se je udeležili predstavniki 11 slovenskih strokovnih organizacij. Na njej je J. Kopač poudaril, da je v Trstu 12 000 sindikalno organiziranih delavcev, pri čemer je previsoko ocenil delež slovenskega delavstva. Po ugotovitvi, da se je strokovno gibanje okrepilo, je dejal: "Strokovne organizacije so obenem tudi temelj za snovanje politične. Brez strokovnih ni političnih organizacij". Med bodočimi nalogami je konferenca poudarila zlasti skrb za poglobitev izobraževalnega dela med organiziranim delavstvom, dokončanje centralizacije in razširitev strokovnih organizacij na Goriškem.⁴³

Tudi tajnik JSDS Ivan Mlinar je na strankinem zboru februarja 1907 pohvalil funkcionarje železničarskega in

kamnarskega delavstva, da so skupaj z osrednjo SK ustanovili "provizorično tajništvo" v Trstu. Z zadovoljstvom je ugotovil, "da so tržaški sodrugi obenem s strokovnim tajništvom" okrepili organizacije JSDS, ter poudaril: "Res niti v enem kraju na Slovenskem se niso pokazali uspehi res delavske politike tako razločno kakor prav v Trstu."⁴⁴ Iz njegovih izjav se torej jasno vidi, da je strokovno tajništvo v Trstu opravljalo tudi pomembne naloge za JSDS. To dejstvo, veliki uspehi jugoslovanskega tajništva pri krepitvi strokovnega gibanja na območju njegovega sedeža in nezadovoljstvo s skromnimi rezultati njegovega delovanja na Kranjskem pa so vplivali na oblikovanje zahteve, da se v Ljubljani ustanovi Strokovna komisija s strokovnim tajništvom.⁴⁵

Medtem ko so tekla prizadevanja za začetek njegovega delovanja, je skrbelo za razvoj strokovnega gibanja na območju JSDS jugoslovansko strokovno

43 Rdeči prapor, 50, 14. 12. do 52, 28. 12. 1906.

44 Ibidem, 6, 8. 2. 1907; Zgodovinski arhiv, s. 137.

45 Ta predlog je oblikovala konferenca okrajne organizacije JSDS v Ljubljani 13. 1. 1907, konkretizirala pa ga je konferenca strokovnih in izobraževalnih društev na Kranjskem 1. 9. 1907 (Rdeči prapor, 3, 18. 1., 76, 6. 9. in 77, 13. 9. 1907).

... (faint, mostly illegible text from a scanned document page)

... (faint, mostly illegible text from a scanned document page)

Poročilo o delovanju jugoslovanskega strokovnega tajništva v letu 1907 v osrednjem glasilu avstrijskih socialnodemokratskih strokovnih organizacij Die Gewerkschaft.

tajništvo, ki je tudi za leto 1907 o svojih problemih in dosežkih obširno poročalo osrednji SK.⁴⁶ Uvodoma je spet poudarilo, da mora organizirati slovensko delavstvo v težkih okoliščinah zlasti zaradi dejstva, da je industrija šele v povojih, in zaradi njegove kulturnoprosvetne zaostalosti. Posledice so zlasti velika fluktuacija članstva zaradi egoističnega odnosa do strokovnih organizacij ter njegovo podleganje nacionalnim in klerikalnim negativnim vplivom, v tem pogledu je kot "eklatanten primer" navedlo pred kratkim ustanovljeno Narodno delavsko organizacijo (NDO) v Trstu, "ki slovensko delavstvo organizira kot stavkokaze". Nazadnjaštvo slo-

venskih delavcev pa se kaže tudi v precenjevanju lastnih organizacij in podcenjevanju moči podjetnikov. Kot tak primer je navedlo zlom štiritedenske stavke nabrežinskih kamnarskih delavcev, ki so kljub svarilom postavili nerealne zahteve.

Toda kljub vsem tem neugodnostim se je stanje strokovnih organizacij v primerjavi s preteklim letom nekoliko izboljšalo. Načrtovano izdajanje glasila *Železničar*⁴⁷ v Trstu bo izboljšalo zlasti stanje v slovenskih železničarskih strokovnih organizacijah, ta odločitev pa je bila tudi spodbuda za postopno nastajanje samostojnega slovenskega strokovnega časopisja. Sicer pa je

46 Die Gewerkschaft, 5, 13. 3. 1908; v skupnem poročilu SK manjka poročilo italijanskega tajništva.
47 *Železničar* je kot samostojni list začel izhajati 1.. 3. 1908, prva štiri leta pa ga je tiskal Carlo (Dragotin) Priora v Kopru.

I. številka

V. Trstu, v nedeljo 1. marca 1908.

Leto I.

PROSTA VODI POT K NAPREDKU

ŽELEZNIČAR

GLASILO SLOVENSКИM ŽELEZNIŠКИH NASTAVLJENCEV

Uredništvo: Ustanovitelj: Dr. Edinosti Glavni urednik: Dr. Edinosti	Izdajatelj: Trstski list "Istria" Narodna založba "Istria" Trst, Slovenska ulica 10	Narodna založba "Istria" Trst, Slovenska ulica 10
--	---	--

Na delo!

Sindikalni list Železničar so prva štiri leta tiskali v Kopru.

tajništvo leta 1907 organiziralo 274 shodov in 11 konferenc ter vodilo sedem mezdnih gibanj, med katerimi se jih je pet končalo uspešno. Organizacijsko mrežo je razširilo s štirimi novimi krajevnimi skupinami in vplavalnicami.

V primerjavi z letom 1906 je največji napredek doseglo strokovno gibanje na Kranjskem, kjer je tajništvo organiziralo 58 shodov in 3 konference, z delnim uspehom vodilo dve mezdni gibanji ter uspelo število sindikalno organiziranih članov po lastnem poročilu dvigniti na 2700, po statistiki osrednje SK pa je bilo konec leta 1907 v tej deželi celo 3207 članov.⁴⁸

Na Goriškem - Gradiščanskem je bilo sicer 42 shodov in 2 konferenci, toda število članov strokovnih organizacij se je le skromno povečalo na 1160. Neuspešna stavka nabrežinskih kamnarskih delavcev je oslabil tudi njihovo strokovno organizacijo.

Na Tržaškem je bilo strokovno gibanje zelo razgibano, le skromen pa je bil povišek slovenskih članov na 2600. Tajništvo je organiziralo 105 shodov in 3 konference. Uspešno sta se končali dve veliki mezdni gibanji železničarjev Južne in državne železnice, pri čemer so morali februarja 1907 uporabiti tudi pasivno rezistenco. Decembra 1907 se je z delnim uspehom končala enajstdnevna stavka težakov, štiridnevna stavka delavstva v Lloydovem arzenalu pa je bila neuspešna. V obeh stankah so bili člani NDO stankokazi. Dodamo naj še, da je tajništvo razvilo agitacijsko dejavnost tudi v Hrvško Istro, kjer je organiziralo sedem shodov, število organiziranih pa je bilo 800. Po podatkih osrednje SK je

bilo v istrski organizacijski enoti leta 1907 sindikalno organiziranih 10 607 delavcev in delavk.⁴⁹

Iz poročila se vidi, da se je v Trstu v drugi polovici leta 1907 razvil neizprosni boj med socialdemokratskimi in narodnimi strokovnimi organizacijami. Za njihovo ustanovitev so stekle priprave takoj po majskih državnozbornskih volitvah,⁵⁰ na katerih so bili v Trstu izvoljeni štirje italijanski socialdemokratski poslanci, med njimi tudi dva sindikalna tajnika, Pittoni in Pagnini.⁵¹ Po oceni Edinosti so približno tretjino glasov za socialdemokratske kandidate dali slovenski delavci. Po volitvah je jasno, je zapisala, da je delavstvo "glavna moč naše narodne stranke", ki se mu mora posvetiti vsa skrb.⁵² Na tržaški povolilni konferenci JSDS so ugotovili, da so socialdemokratski uspehi spodbudili narodnjake k organiziranju slovenskega delavstva na "narodni" podlagi. J. Kopač je v razpravi poudaril: "Socialistično se je glasovalo le tam, kjer je strokovna organizacija na čvrstih nogah". Zato so socialnodemokratski zaupniki menili, da je treba delavstvo najprej organizirati v strokovne organizacije in mu v njih pojasnjevati pot do rešitve narodnega in jezikovnega vprašanja, ki igra v sedanjih razmerah, še posebej v Trstu, veliko vlogo. Okrajni odbor JSDS v Trstu je samokritično priznal, da se je zaradi preobremenjenosti z delom "moral dostikrat enostavno prilagoditi sklepanju in postopanju italijanskega (socialnodemokratskega op.p.) odbora". To je veljalo tudi pri sestavljanju kandidatne liste na državnozbornskih volitvah na Tržaškem, kjer je italijanska socialdemokratska stranka postavila vse kandi-

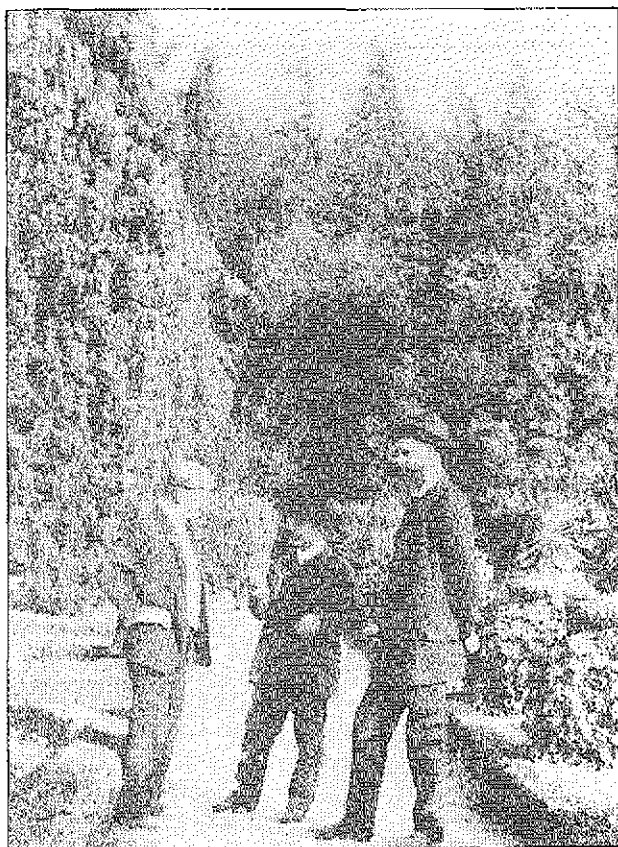
48 Klenner, F., 1951, s. 464.

49 Ibidem.

50 Edinost, 228, 19. 8. 1907.

51 Rdeči prapor, 47, 15. 5. in 55, 25. 5. 1907.

52 Edinost, 137, 19. 5. 1907.

Slovenski socialnodemokratski funkcionarji Ignac Mihc, Ivan Regent in Franc Bartl v Trstu leta 1906.

date v mestu, JSDS pa je lahko postavila kandidata le v okoliškem okraju, kjer v boju s kandidatom političnega društva Edinost ni mogel uspeli.⁵³ Njegovo glasilo je v polemiki z listom *Il Lavoratore* zavrnilo pisanje, da slovensko delavstvo nima toliko smisla za socialno gibanje kot italijansko, in poudarilo, "da se ravno slo-

venski delavec pripadajoč socialni demokraciji, slepo in na škodo lastni narodnosti navdušuje za internacionalizem, dočim je italijanski socialni demokrat nacionalen, čim so slovenski in italijanski narodni interesi prišli v navskrižje".⁵⁴ Agitatorji za NDO so izrabljali zlasti zapostavljanje slovenskega delavstva in njegovo konkurenčno nasprotje z italijanskimi doseljenci, zgled pa jim je bilo češko narodnosocialistično gibanje, ki je utemeljevalo svoj obstoj z napačno narodnostno politiko socialne demokracije. Po prvih shodih in odobritvi pravil je bil 18. avgusta 1907 ustanovni občni zbor NDO, ki je izvolil za predsednika dr. Josipa Mandiča, poleg njega pa za društvena funkcionarja še dva voditelja Edinosti (O. Rybař in G. Gregorin) ter sklenil razširiti območje društvenega delovanja na vse slovenske dežele.⁵⁵ V programskem pogledu je bil za razliko od čeških narodnih socialistov poudarjen zlasti narodni značaj NDO. Ta bo vodila boj za obrambo "stanovskih interesov na narodni podlagi".⁵⁶ Edinost je že jeseni 1907 pretirano poročala o 3000 članih NDO,⁵⁷ mrežo svojih organizacij pa je razvila zlasti na Primorskem⁵⁸ in v Istri, kjer je postala za socialnodemokratsko druga najmočnejša strokovna organizacija.⁵⁹ Njena ustanovitev pa je bila pomembna za oblikovanje narodnega oziroma narodnosocialnega strokovnega gibanja v liberalnem taboru na Slovenskem in tudi zato zaslužijo različni vidiki razvoja in delovanja NDO ter organizacij, ki so se razvile na njenih programskih temeljih (Narodno socialna zveza, Zveza jugoslovanskih železničarjev) podrobnejšo obdelavo.

Ustanovitev NDO je bila v socialnodemokratskem časopisu prikazana kot epilog državnozborskih volitev leta 1907⁶⁰, ki so vplivale, na Kranjskem zaradi socialnodemokratskega neuspeha, na pospešena prizadevanja strankinih in sindikalnih funkcionarjev za ustanovitev strokovnega tajništva v Ljubljani.⁶¹ Socialni demokrati so se morali na Kranjskem za pridobitev delavstva v strokovne organizacije bojevati zlasti s krščanskimi soci-

53 *Rdeči prapor*, 63, 7. 6. 1907; nezadovoljstvo JSDS potrjuje tudi I. Regent v svoji oceni Piemontesejeve knjige (*Prispevki*, s. 265-266). Toda ko je hotelo vodstvo JSDS nato pri sestavi kandidatne liste za občinske volitve leta 1909 v Trstu praktično uveljaviti internacionalna načela, je naletelo na veliko ogorčenje in odpor v italijanskem socialdemokratskem odhodu, v katerem se je pokazala moč nacionalistične struje.

54 *Edinost*, 143, 26. 5. 1907.

55 *Ibidem*, 228, 19. 8. 1907.

56 *Ibidem* 246, 6. 9. 1907.

57 *Ibidem*, 272, 2. 10. 1907, o začetkih delovanja NDO je največ poročil v *Edinosti*, leta 1908 pa je začel izhajati poseben strokovni list *Narodni delavec*. Za boj proti NDO so slovenski socialni demokrati izdajali glasilo *Delavski list* (1908-1909).

58 NDO je delovala tudi na koprskem območju, kjer je leta 1908 ustanovila prvo podružnico v Borštu, naslednje leto pa oblikovala pripravljalni odbor podružnice NDO tudi v Bertokih, proslave prve obletnice NDO pa se je udeležilo tudi Slovensko društvo iz Pobegov (Sv. Anton); *Narodni delavec*, 17, 28. 11. 1907 in 21, 22. 5. 1909, Kramar, J., 1991, s. 141.

59 Omenimo naj, da je v tem času na Goriškem delovalo nekaj krščanskosocialnih strokovnih in drugih delavskih organizacij (Walter Lukan: *Die christlichsoziale Arbeiterorganisation bei den Slowenen*. V: *Österreichische Osthefte*, 31, Wien, 1989, s. 487-488).

60 *Edinost*, 229, 20. 8. 1907.

61 *Die Gewerkschaft*, 5, 12. 3. 1909.

alci, ki so imeli leta 1907 vpisanih v svoja strokovna društva okoli 2000 članov.⁶² Za okrepitev slovenskega socialnodemokratskega strokovnega gibanja delovanje jugoslovanskega tajništva v Trstu ni več zadoščalo. Slovenski železničarji so zahtevali svoje strokovno taj-

Ob sklepu naj uspešno delovanje jugoslovanskega strokovnega tajništva, na Primorskem in v Istri v tesni povezavi z italijanskim strokovnim tajništvom, ilustriramo še z nekaj statističnimi podatki osrednje SK o gibanju članstva.⁶⁶

	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913
Istra	3837	9974	10607	9915	8253	8424	10870	9445	8763
Kranjska	1751	1963	3207	3667	3266	3145	2939	2554	2641

ništvo in poudarili, da bi J. Kopač glede na delokrog za vsa območja JSDS in za vse stroke "moral biti naravnost čarovnik, če bi hotel ustreči vsem zahtevam."⁶³ Že v naslednjih mesecih so se pereča organizacijska vprašanja ugodno razpletla. Kopač je s 1.1.1908 postal tajnik samostojnega železničarskega strokovnega tajništva za slovenske dežele v Trstu,⁶⁴ julija tega leta je začelo delovati v Ljubljani strokovno tajništvo (tajnik Anton Kristan), v Trstu pa je osrednja SK za tajnika za slovensko delavstvo imenovala Franceta Milosta. Iz poročila ljubljanskega strokovnega tajništva, ki je v Ljubljani izoblikovalo tudi deželno SK, se vidi, da so strokovne organizacije leta 1908 v vseh slovenskih deželah okrepile svojo dejavnost, na Kranjskem pa se je okrepila tudi sindikalna organiziranost slovenskega delavstva.⁶⁵

Iz tabele se vidi - zmanjšanja članstva so bila predvsem posledica gospodarske krize - da je v desetletju pred prvo svetovno vojno sindikalna organiziranost delavstva v navedenih organizacijskih enotah prav v obdobju delovanja jugoslovanskega tajništva doseglo največji napredek. S povečanjem članstva, z razširitvijo organizacijske mreže in s preoblikovanjem lokalnih društev v podružnice osrednjih strokovnih zvez se je tedaj ustvarjalo moderno socialnodemokratsko strokovno gibanje, ki je bilo temelj za uspešno izvajanje socialnoekonomskih, humanitarnih in kulturnoprosvetnih nalog, pa tudi za okrepitev njegovega vpliva v političnih akcijah. Z ustanovitvijo jugoslovanskega strokovnega tajništva konec leta 1905 se torej začne novo obdobje v sindikalnem organiziranju in delovanju slovenskega socialnodemokratskega delavstva pred prvo svetovno vojno.

RIASSUNTO

Nell'ambito degli sforzi tesi a consolidare il movimento sindacale socialdemocratico sloveno negli anni precedenti la prima guerra mondiale assume grande importanza la costituzione della segreteria sindacale jugoslava, ovvero slovena, avvenuta il 1.12.1905 a Trieste. Aveva il compito di organizzare sotto l'aspetto sindacale i lavoratori di Trieste, dell'Istria, di Gorizia - Gradisca, della Carniola e della Bassa Stiria. Già nel primo anno di attività riuscì a far aumentare da 4.100 a 7.603 il numero dei lavoratori sloveni iscritti ai sindacati. Il successo maggiore lo ottenne nel Litorale, area nella quale operava in prevalenza. Qui collaborava strettamente con la segreteria sindacale italiana di Trieste, dove i lavoratori italiani e sloveni facevano parte di organizzazioni sindacali comuni. Risultato dell'impegno delle due segreterie fu la trasformazione di numerose società sindacali locali in filiali delle Unioni sindacali di categoria che facevano capo alla commissione socialdemocratica austriaca di cate-

62 Naši zapiski, 7, 1910, s. 49.

63 Rdeči prapor, 90, 13. 11. 1907.

64 Ibidem, 8, 29. 1. 1908.

65 Glej op. 61; Rdeči prapor, 54, 8. 7., 55, 11.7. in 76, 23. 9.1908.

66 Klenner F., 1991, s. 464-465.

goria, rafforzando in tal modo il loro ruolo nel campo delle rivendicazioni sociali ed economiche. La loro fruttuosa attività è confermata dal fatto che, mentre nel 1905 nell'area di Trieste, del Goriziano e dell'Istria, le organizzazioni sindacali contavano 3.837 lavoratori, soprattutto di nazionalità slovena e italiana, l'anno successivo erano salite già a 9.974 iscritti. L'aumento degli iscritti era accompagnato da rivendicazioni salariali e scioperi condotti dai sindacati. L'importanza della loro funzione anche in campo politico viene dimostrata in particolare dalle elezioni parlamentari del maggio 1907 a Trieste. Dopo la vittoria dei candidati socialdemocratici italiani, votati anche dai lavoratori sloveni, la società politica Edinost propose la costituzione di organizzazioni sindacali nazionali slovene nell'ambito del campo liberale. Durante i due fruttuosi anni di attività della segreteria sindacale jugoslava furono create le basi del moderno movimento sindacale socialdemocratico sloveno.

LITERATURA

- Gestrin, F., Melik, V.:** Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do 1918. Ljubljana, 1966.
- Golouh, R.:** Pol stoletja spominov. Ljubljana, 1966.
- Gombač, B.:** Karakterizacija stavk in mezdnih bojev v Trstu v desetletjih pred razpadom Avstro-Ogrske. V: Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja, 6, Nova Gorica, 1979, s. 93 - 113.
- Hueber, A.:** Die Gewerkschaften Oesterreichs 1892 bis 1906. Wien, 1907.
- Kermauner, D.:** Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884 - 1894, Ljubljana, 1963.
- Klenner, F.:** Die österreichischen Gewerkschaften. Erster Band, Wien, 1951.
- Kramar, J.:** Narodna prebujala istrskih Slovencev. Koper, Trst, 1991.
- Kronologija** naprednega delavskega gibanja na Slovenskem (1868 - 1980). Ljubljana, 1981.
- Oris kronologije** delavskega gibanja na Slovenskem 1897 - 1968. Ljubljana, 1969.
- Piemontese, G.:** Il movimento operaio a Trieste. Udine, 1961 (ocena, Regent, I. V: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 3, Ljubljana, 1962, s. 259 - 269).
- Regent, I.:** Spomini. Ljubljana, 1967.
- Regent, I.:** Nekaj o socialističnem gibanju na Primorskem in v Istri. V: Poglavlja iz boja za socializem, 3, Ljubljana, 1961, s. 7-61.
- Stiplovšek, M.:** Značilnosti razvoja in delovanja strokovnih - sindikalnih organizacij na Slovenskem od začetkov leta 1868 do NOB. V: Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem, Maribor, 1989, s. 9 - 115.
- Stiplovšek, M.:** Strokovno - sindikalno gibanje na Slovenskem od leta 1868 do prve svetovne vojne, Ljubljana, 1990.
- Tuma, H.:** Iz mojega življenja, Ljubljana, 1937.